
**ԲԱՐԵՎԱՐՔՈՒԹՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ-ՓԻԼԻՍՈՓԱՅԱԿԱՆ
ՀԻՄՔԵՐԸ ԵՎ ՀԱՄԱԿԱՐԳԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ**

Մեկնյա Դավթյան

ՀՀ ՆԳՆ կրթահամալիրի ընդհանուր
հումանիտար և սոցիալ-տնտեսագիտական
առարկաների ամբիոնի դոցենտ, քաղաքական
գիտությունների թեկնածու

DOI:10.63925/18294847-2025.op20-03

Համառոտագիր Բարեվարքության հայեցակարգը հազարամյակների ընթացքում էվոլյուցիայի է ենթարկվել՝ դառնալով ոչ միայն անհատական վարքագծի, այլև հանրային պետական համակարգերի հիմնասյուն:

Բարեվարքության համակարգը խորությամբ ներկայացնելու համար նախ անդրադարձանք այն հիմնարար փիլիսոփայական հարցադրումներին, որոնք ընկած են մարդու մտածողության հիմքում. հենց այդ հիմքերով էլ ձևավորեցինք «Հայոց ազգային բարեվարքության» փիլիսոփայական հարցադրումները՝ որպես հայ ազգային մտածողության էությունը բացահայտող առանցքային դրույթ:

Այդ բարեվարքության մեջ գտանք առաքինություններով պայմանավորված արդարության սկզբունքն ու մեխանիզմը, առանց որի պետական համակարգ լինել չի կարող:

Հոգվածում նպատակ ենք հետապնդել ազատվել «հայերնիքը ավերակների վերածող» մտածողությունից: «Հայոց ազգային բարեվարքությունը» անմիջականորեն կապել ենք ՀՀ հանրային ծառայության բարեվարքության օրենքի հետ, ցույց տալով բարեվարքության համակարգի ու նրա սկզբունքների պահպանման գերկարևորությունը ազգային պետական համակարգի գործունեության համար: Հայոց ազգային բարեվարքությանը մոտեցել ենք մտածողության ամենաարմատական՝ փիլիսոփայական հարցադրումներով, զարգացնելով այն մինչև Հայաստանի Հանրապետության նորմատիվ օրենսդրական պահանջների, մի անգամ ևս ապացուցելով, որ հանրային բարեվարքության համակարգը ոչ միայն հարկադրական,

այլև հանրության քաղաքական գիտակցության ու «սրտի մտքի»¹ խղճի դրսևորումն է: Դիտարկելով պետությունը որպես հանրային շահի բարձրագույն արտահայտություն, այն դարձրել ենք անձնական շահի առաջին սպասարկող մեխանիզմ ու պարտադիր պայման:

Բարեվարքության համակարգը կարող է գործել հանրության ու հանրային ծառայողի համատեղ ու միաժամանակյա գործունեության ընթացքում:

Բանալի բառեր. Հայոց ազգային բարեվարքություն, բարեվարքության փիլիսոփայություն, Հայոց ազգային միտք, զգայություն, տրամախոհություն, կարծիք, երևակայություն, առաքինություններ, արդարության մեխանիզմ, արդարության սկզբունք

Ներածություն

«Մեր Հայրենիքի ավերակները կվերականգնվեն այն ժամանակ, երբ մենք մեր միտքը կազատենք ավերակներից»¹: Այս գաղափարական խորհրդով՝ մեր առջև խնդիր դրեցինք հասարակության բարոյական արժեքների կարևորությունն ընդգծելու, նպաստելու «ավերող» վարքագծի ու մտածողության փոփոխությանը և ամրապնդելու բարեվարքությունը՝ որպես առողջ ու կայուն հասարակության հիմնասյուն:

Բարեվարքությունը ոչ միայն անհատական, այլև հասարակական արժեք է, որը պետական քաղաքական կայունության և զարգացման կարևոր բաղադրիչներից մեկն է: Այն նպաստում է հասարակական հարաբերություններում բարոյական սկզբունքների՝ ազնվության, արդարության, հարգանքի, պատասխանատվության պահպանմանը, հասարակության անդամների վստահությանը, համերաշխությանը, համագործակցությանը և, առհասարակ, քաղաքական համակարգի ամրապնդմանն ու բարօրությանը: Հակառակ դեպքում՝ բարեվարքության բացակայությունը հանգեցնում է կոռուպցիայի, անարդարության, հիասթափության և հասարակական արժեքների քայքայման, հետևաբար՝ իրավաքաղաքական համակարգի անկայունության:

Բարեվարքությունը կազմակերպության գործունեությունը հաշվետվողականության, արհեստավարժության և էթիկայի նորմերի հիման վրա կազմակերպելու մշակույթն է, որը բացառում է կոռուպցիայի առկայությունը²: Դա միաժամանակ անկաշառության, ազնվության, հաշվետվողականության սկզբունքների և արժեքների համախումբ է, որն

¹ Տե՛ս Վ. Տերոյան, Գիտական և հրապարակախոսական աշխատություններ, Եր., 2006, էջ 31:

² Տե՛ս Ն. Ալեքսանյան, Ե. Գուլբերգ, Բարեվարքության եզրույթների բառարան, Եր., «Էդիթ Պրինտ», 2016, 128 էջ:

ապահովում է կազմակերպության ամբողջականությունն ու վստահելիությունը³, որին դարձնում է ուժեղ, թափանցիկ և պատասխանատու:

Մեր նպատակն է ներկայացնել բարեվարքությունը որպես էթիկայի մշակված համակարգ ու վարքականոն, որն անհրաժեշտ ու օրինաչափ պահանջ է ինչպես Հայաստանի Հանրապետության հասարակության, այնպես էլ պետական իրավաքաղաքական համակարգի համար: Այն պետք է լինի ոչ միայն Հայաստանի Հանրապետության պետական և իրավաքաղաքական համակարգի անբաժան բաղադրիչ, այլև հայ հանրային՝ քաղաքացիական գիտակցության մաս:

Բարեվարքությունը պետք է ուղղորդի ոչ միայն հանրային ծառայողի գործունեությանը, այլև պետք է վերածվի յուրաքանչյուր քաղաքացու սոցիալական նորմի՝ ապահովելով փոխվստահություն, արդարություն և հանրային պատասխանատվություն:

Բարեվարքության համակարգն արմատապես ներկայացնելու համար նախ անհրաժեշտ է անդրադառնալ այն փիլիսոփայական հարցադրումներին, որոնք ընկած են մարդու մտածողության հիմքում, որից էլ ծնակերպենք հայ ազգային մտածողության հիմքերում կանգնած **«Հայոց ազգային բարեվարքության» փիլիսոփայական հարցադրումները՝ դրանք հաղուկ ծառայեցնելով հայ հանրային իրավաքաղաքական կյանքին:**

Ընդունելով փիլիսոփայությունը⁴ որպես բոլոր գիտությունների ու գիտելիքների հասկացման ու ընկալման հիմք՝ ներկայացնենք «Բարեվարքության փիլիսոփայությունը» իր հիմնական՝ գոյաբանական, իմացաբանական, արժեքաբանական, մարդաբանական ոլորտներով ու հարցադրումներով, ինչպես նաև հայ հանրային կեցության մեջ դրանց դրսևորումներով:

• **Գոյաբանությունը** (օնտոլոգիան) փիլիսոփայական մտահայեցողական ուսմունք է իրական կեցության, իրական աշխարհի սկզբնահիմքերի ու սկզբնապատճառների մասին⁵: Հետևաբար, բարեվարքությունը գոյաբանության մեջ դիտարկվում է հետևյալ հարցադրմամբ, *կարո՞ղ է բարեվարքությունը լինել մարդու իրական կեցության հիմքում որպես սկզբունք*: Այս փիլիսոփայական հարցադրումն ի վերջո մասնավորեցնենք հայ

³ Տե՛ս <https://hy.wiktionary.org/wiki/բարեվարքություն> (վերջին այցելություն 06.10.2025)

⁴ Տե՛ս https://eftneu.am/files_list/Փիլիսոփայություն-1.pdf, ինչպես նաև, <http://ijevanlib.ysu.am/wp-content/uploads/2017/12/kesoyan.pdf>. (վերջին այցելություն 06.10.2025)

⁵ Տե՛ս <https://hy.wikipedia.org/wiki/Գոյաբանություն> (վերջին այցելություն 06.10.2025)

ազգային բարեվարքության մեջ՝ ձևակերպելով գոյաբանական հարցադրումը հետևյալ կերպ. *կարո՞ղ է բարեվարքությունը լինել Հայոց իրական կեցության հիմքում:*

Հարցը հիշեցնում է Հայոց պատմությունն իր բոլոր վայրիվերումներով ու բարդություններով և տանում դեպի պետության իրավա-քաղաքական օրենքի ուժ ունեցող անհրաժեշտ ու նորմատիվ պահանջը: Հետևաբար, հարցադրումն արդիական է. արդյո՞ք կարող է բարեվարքությունը լինել ոչ միայն ազգային-հասարակական մշակութային արժեք, այլև ավելին՝ քաղաքական-պետական կյանքի *հիմնասյուն:*

• **Իմացաբանությունը** (գնոսեոլոգիան) փիլիսոփայական ուսմունք է իմացության գործընթացի, աղբյուրների, ձևերի և հավաստիության մասին⁶: Բարեվարքության իմացաբանությունը դիտարկվում է հետևյալ հարցադրումով՝ ճանաչելի՞ է արդյոք բարեվարքությունը, կամ՝ *ի՞նչ է բարեվարքությունը*, իսկ ազգային վարքաբանության տեսակետից՝ *ի՞նչ է Հայոց բարեվարքությունը, ինչպե՞ս այն ճանաչել:*

Այստեղ մեր առաջարկությունն է՝ Հայոց բարեվարքությունն ուսումնասիրել Դավիթ Անհաղթի գիտական տեսության հիման վրա՝ հոգու ճանաչողության հինգ՝ մտքի, զգայության, տրամախոհության, կարծիքի, երևակայության ունակությունների⁷ միջոցով՝ ըստ որի հնարավոր է նորովի վերլուծել ազգային բարեվարքությունը՝ ձևակերպելով նոր եզրույթներ, ինչպիսիք են՝ *Հայոց ազգային միտքը*, *Հայոց ազգային զգայությունը*, *Հայոց ազգային տրամախոհությունը*, *Հայոց ազգային կարծիքը* և *Հայոց ազգային երևակայությունը*:

«Բարեվարքություն» բառը կազմված է երկու մասից՝ «բարի, բարե» և «վարք», այն ընկալվում է որպես բարոյականորեն ընդունելի պահվածք, ճիշտ և պատշաճ վարքագիծ: «Բարեվար» բառը հայերենում բացատրվում է առաջին իմաստով՝ որպես իրեն կարգին պահող, բարեբարոյ՝ բարի բարք ու վարք ունեցող, պարկեշտ, քաղցրաբարոյ և երկրորդ իմաստով՝ լաւ տարված, լաւ կառավարված⁸: Այսինքն՝ բարեվարքության գաղափարն ի սկզբանե ձևավորվել է մարդու *ընդհանուր* վարքագծի կարգավորման անհրաժեշտությունից: Այն կարևոր դեր է ունեցել հասարակությունների զարգացման մեջ՝ դառնալով *հասարակական կարգի ու կարգապահության պահպանման գործիք:*

⁶ Տե՛ս <https://hy.wiktionary.org/wiki/գնոսեոլոգիա> (վերջին այցելություն 06.10.2025):

⁷ Տե՛ս Դավիթ Անհաղթ, Երկեր, Եր., 1980, էջ 125:

⁸ Տե՛ս Ստ. Մալխասյանց, Հայերէն բացատրական բառարան, հ. 1, ցուցակ 1, Եր., 1944, էջ 366:

Բարեվարքության իմացաբանական հայեցակարգը վերաբերում է նրա ծագմանն ու ճանաչողական գաղափարական ու պատմական հիմքերին: Այն՝ որպես մարդկային վարքի և փոխհարաբերությունների կառուցման հիմք, ունի խոր արմատներ, որոնք ծգվում են տարբեր մշակույթների, կրոնների և փիլիսոփայական դպրոցների պատմության մեջ: Այն արտացոլում է անհատի և հասարակության փոխկապվածությունը բարոյական արժեքների, պատասխանատվության ու պահվածքի հետ:

Հին հասարակություններում բարեվարքությունը սերտորեն կապված էր ավանդույթների և կրոնական ուսմունքների հետ: Օրինակ՝ Միջագետքում և Եգիպտոսում բարեվարքությունը համարվում էր աստվածների կամքի կատարման ձև, իսկ Չինաստանում Կոնֆուցիոսի ուսմունքներն առաջ քաշեցին բարեվարքությունը որպես հասարակական ներդաշնակության հիմք: Բազմաթիվ կրոններ՝ Քրիստոնեություն, Իսլամ, Հինդուիզմ, Բուդդիզմ, խրախուսում են բարեվարքությունը որպես հավատացյալի կյանքի անբաժան մաս: Այն հիմնվում էր սրբազան տեքստերի և բարոյական կանոնների վրա, որոնք ուղղորդում էին մարդու վարքը և որոշում «ճիշտ» ու «սխալ» հասկացությունները:

Փիլիսոփայությունը խորապես անդրադարձել է բարեվարքության գաղափարին՝ փորձելով այն նկարագրել, բացատրել և տեսական հիմքեր տալ:

Հին Հունաստանում Սոկրատեսը, Պլատոնը և Արիստոտելը *բարեվարքությունը կապեցին առաքինությունների հետ*: Արիստոտելի կարծիքով՝ բարեվարքությունը կյանքի միջին ուղին է, որը հիմնված է խելամտության և հավասարակշռության վրա:

Կատարելապես անհնար է գործել հասարակական կյանքում՝ չլինելով որոշակի բարոյական հատկությունների կրող, արժանի մարդ: Լինել արժանի մարդ՝ նշանակում է օժտված լինել բարոյական առաքինություններով: Իսկ նա, ով ուզում է մասնակից լինել հասարակական-քաղաքական կյանքին, պետք է լինի առաքինի վարքի տեր մարդ⁹:

Հռոմեական ստոիկները, ինչպիսիք են Սենեկան և Մարկոս Ավրելիոսը, բարեվարքությունը կապում էին բնության օրենքներին հետևելու հետ, որի միջոցով մարդը պետք է հաղթահարեր իր կրքերը և ապրեր խելամիտ ու ներդաշնակ կյանքով:

⁹ St'u http://publishing.ysu.am/files/History_of_Ancient_Philosophy.pdf, էջ 166:

Միջնադարում բարեվարքությունը սերտորեն առնչվում էր քրիստոնեական ուսմունքներին: Թովմա Աբվինացին զարգացրեց աստվածային առաքինությունների ուսմունքը՝ ներկայացնելով բարեվարքությունը որպես մարդկային կյանքն աստվածային օրենքներին համապատասխանեցնելու միջոց:

Լուսավորչության դարաշրջանում բարեվարքությունն սկսեց ընկալվել առավել ռացիոնալ հիմունքներով՝ մարդկային առաքինություններով: Այս շրջանում բարեվարքությունը կորցրեց իր կրոնական բնույթը և դարձավ հասարակական կյանքի ռացիոնալ կառուցման գործիք:

Կանտը բարեվարքության հիմքը տեսնում էր «կատեգորիկ իմպերատիվի»¹⁰ մեջ, որը պահանջում էր, որ մարդիկ գործեն այնպես, որ իրենց գործողությունները դառնան համընդհանուր օրենք:

Ժամանակակից աշխարհում բարեվարքության հայեցակարգը շարունակում է զարգանալ՝ ներառելով նոր սոցիալական պայմաններ ու մարտահրավերներ: Այն հաճախ դիտարկվում է որպես մարդասիրական արժեքների դրսևորում, որն ստիպում է հարգել տարբեր մշակույթների և անհատականությունների բազմազանությունը:

21-րդ դարում բարեվարքությունը նոր իմաստ է ստանում՝ կապված մի շարք գլոբալ խնդիրների հետ: Բարեվարքության ինչպիսի՞ դրսևորում ակնկալել արդի տեխնոլոգիական զարգացումների ու արհեստական բանականության միջավայրում՝ բնապահպանության, բնական ռեսուրսների օգտագործման մեջ, տնտեսության, եկամուտների, ռազմատեխնիկայի անհավասար բաշխման, գլոբալ սոցիալական անհավասարության մեջ, մեդիայի ու սոցցանցերի տեղեկատվական կամային ինֆորմացիաների, կորպորատիվ անպատասխանատվության, և գլխավորապես՝ մարդու իրավունքների գլոբալիզացիայի պայմաններում: Այս բոլոր խնդիրները ձևավորում են բարեվարքության նոր չափանիշներ՝ պահանջելով ավելի գիտակից և պատասխանատու մոտեցում ինչպես անհատական, այնպես էլ իրավաքաղաքական համակարգային մակարդակում:

• **Արժեքաբանությունը**¹¹ (աքսիոլոգիան) ուսմունք է էթիկական, գեղագիտական, գիտական, քաղաքական, կրոնական և այլ արժեքների, նրանց բացարձակացման մասին, որտեղ արժեքների ճշմարտությունը դիտվում է որպես «գիտակցության

¹⁰ Տե՛ս https://hy.wikipedia.org/wiki/Կատեգորիկ_իմպերատիվ (վերջին այցելություն 06.10.2025)

¹¹ Տե՛ս <https://hy.wikipedia.org/wiki/Արժեքաբանություն> (վերջին այցելություն 06.10.2025)

նորմատիվություն», որը որոշվում է ապրիորի, արժեքների իրական գոյությունից անկախ:

Բարեվարքությունն արժեքաբանության մեջ դիտարկվում է հետևյալ հարցադրումով՝ ո՞րն է բարեվարքության արժեքը, կամ ի՞նչ արժեք ունի բարեվարքությունը մարդու բնական ու հասարակական կյանքում, *Հետևաբար, ի՞նչ արժեք, փեղ ու դեր ունի Հայոց ազգային բարեվարքությունը Հայոց իրավաքաղաքական գոյաբանության մեջ:*

Հայոց ազգային բարեվարքությունը բարձր արժեք է, որն անկյունաքարային դեր ունի հայ ժողովրդի ինքնության, մշակութային ժառանգության և հանրային իրավաքաղաքական համակարգի ձևավորման մեջ: Այն դարերի խորքից եկող վարքային կոդ է՝ կազմված ազգային հավատամքներից, բարոյական նորմերից ու սոցիալական վարքականոններից, որոնք ձևավորել են հայ մարդու աշխարհընկալումը, հանրային վարքը և պետական մտածողությունը: Բարեվարքության այս համակարգը արմատավորված է հայրենիքի ու ընտանիքի դերի, սիրո ու հարգանքի, արդարության, ազնվության և բազմաթիվ այլ արժեքների վրա:

Հայոց ազգային բարեվարքության՝ բարոյական և էթիկական արժեքների հիմքում ընկած է հայ հասարակության և անհատի վարքը կարգավորող հիմնարար և բացարձակ արժեքը՝ **առաքինությունը**: Հայ ազգային վարքաբանության մեջ ի սկզբանե կարգավորող դեր են ունեցել աստվածային (հույս, հավատ, սեր) և մարդկային (արդարություն, խոհեմություն, արիություն, ողջախոհություն) առաքինությունները: Այս արժեքներն ապրում և գործնականում դրսևորվում են մարդու եռամաս հոգու՝ բանական, ցասմնական և ցանկական կողմերի ներդաշնակ գործունեության շնորհիվ:

Առաքինություններն են հանրության մեջ ձևավորում և գործուն դարձնում արդարության մեխանիզմը, որն այնքան անհրաժեշտ է պետության, քաղաքական համակարգի գործունեության համար: Առաքինությունները բնորոշ են միայն բանական արարածներին և կապված են նրանց հոգևոր գործունեության հետ: Ինչպես մարդը, այնպես էլ պետությունը գործող օրգանիզմ է, որի գործունեությունը ենթակա է նույն այդ արդարության մեխանիզմին: Հետևաբար, պետությունն ինքնին դառնում է բարեվարքության կիրառման դաշտ, որտեղ առաքինությունները ոչ միայն անհատական, այլև հանրային ու ինստիտուցիոնալ նշանակություն են ստանում:

«Հոգու յուրաքանչյուր մաս ոչ միայն պետք է զարդարել նրան բնորոշ առաքինությամբ, այլև նրանց միջև համապատասխանություն և ներդաշնակություն հաստատել, այդ իսկ պատճառով նրանց բոլորին կներթափանցի արդարությունը»¹²: Արդարությունը, Պլատոնը դիտում է որպես իդեալական պետության ու մարդու գոյության պարտադիր պայման. «Պետությունը եթե ճիշտ է հորինված, ապա այն կատարյալ կլինի, քանի որ իմաստուն է, արի, խոհեմ և արդար»¹³: Արդարության շնորհիվ պետությունը հաղորդակից է դառնում առաքինությանը, նմանապես առանձին մարդն իր հոգու մեջ կրում է նույն առաքինությունները, ինչ որ պետությունը¹⁴: Պետության առաքինության հարցում յուրաքանչյուր քաղաքացու իր գործն անելու կարողությունը մրցում է իմաստության, խոհեմության և արիության հետ... Արդարությունը նույնպես մրցում է նրանց հետ՝ հանուն պետության առաքինության¹⁵:

Այդ մասին գրել են վաղ, միջին, ուշ և նոր դարերի հայ մատենագիրներն ու մտածողները՝ իրենց աշխատություններում վեր հանելով առաքինության, բարեվարքության և արդարության գաղափարները՝ որպես ազգի հոգևոր և պետական կեցության հիմք: Գրիգոր Սկևռացի Վարդապետն իր՝ «Քրիստոնեական առաքինությունները»¹⁶ միջնադարյան աշխատության մեջ գրում է. «Եվ որովհետև հոգին արարչագործ հրամանով եւ կարգադրությամբ եռամասնայ է՝ ունի խօսք, ցասում եւ ցանկություն, որով ճշմարտապես ըստ բանականի է շարժում, ոչնչով վերինների նմանությունից ետ չի մնում: Եւ սրանից իւրաքանչիւրն ունի իրեն յատուկ առաքինութիւն: Բանականի առաքինությունը խոհականութիւնն է, ցասմնականինը՝ արիությունը, իսկ ցանկականինը՝ ողջախոհութիւնը»¹⁷, վերջինիս արմատները գտնում ենք դեռ Դավիթ Անհաղթի «Սահմանք իմաստասիրության»¹⁸ մեջ, որն ընկած է Հայոց ազգային բարեվարքության հիմքում:

Առաքինությունները կազմում է արդար վարքաբանական մեխանիզմ, որը նպաստում է կենդանի օրգանիզմի՝ անհատի, հասարակության բնական համաչափ,

¹² Տե՛ս Դավիթ Անհաղթ, նշվաշխ., էջ 85-86:

¹³ Պլատոն, Պետություն, հ. 4, եր., 2017, էջ 148:

¹⁴ Տե՛ս Պլատոն, էջ 155, 159:

¹⁵ Տե՛ս Պլատոն, էջ 157:

¹⁶ https://www.academia.edu/28072112/Գրիգոր_Վարդապետ_Խրատ_ճշմարիտ_հաւատքի_եւ_առաքինասէր_վարքի_մասին_Երեւան_1992 էջ 22:

¹⁷ Տե՛ս Գրիգոր Վարդապետ, Խոսք ճշմարիտ հավատքի և առաքինասեր վարքի մասին, «Գանձասար» Հանդես, Եր., 1992, էջ 22:

https://www.academia.edu/28072112/Գրիգոր_Վարդապետ_Խրատ_ճշմարիտ_հաւատքի_եւ_առաքինասէր_վարքի_մասին_Երեւան_1992

¹⁸ Տե՛ս Դավիթ Անհաղթ, Երկեր, Եր., 1980, էջ 85:

ներդաշնակ և անընդհատ գոյությանը: Այս օրինաչափությունը գործում է նաև իրավաքաղաքական բոլոր համակարգերի ու սուբյեկտների համար: Այս մարտահրավերի պայմաններում Հայաստանի Հանրապետությունում բարեվարքության համակարգն սրացել է օրենքի ուժ՝ դառնալով իրավաքաղաքական **անհրաժեշտություն և օրինաչափ պահանջ**:

Պետությունը՝ որպես իրավա-քաղաքական համակարգ, պետք է ապրի հոգու ինքնաշարժ կանոններով¹⁹, որոնք բխում են օրենսդրությունից ու արդրադատությունից. պետք է խնամել արդար ու բարի բարքեր, որը և տիեզերական ներդաշնակության սկզբունքն է, որով էլ երաշխավորվում է այդ համակարգի երկարակեցությունը, գոյությունը մյուս պետական առաքինի համակարգերի կողքին:

Այդ մասին գրում է նաև Մովսես Բաղրամյանն իր «Նոր տետրակ, որ կոչվում է հորդորակ»²⁰ քաղաքական հրապարակախոսության մեջ, որտեղ բացատրում է Հայոց իշխանության կործանման պատճառները: Նա ցույց է տալիս հայ ժողովրդի բարոյական ու քաղաքական անկումը և յոթ առաքինությունների փոխարեն նշում է անբարեվարքության յոթ մահացու մեղքերը²¹, որոնք հասցրել են հայ ժողովրդի քաղաքական-պատմական իրականությունը դժնդակ ու ողբերգական վիճակի:

Հետևաբար, պահպանելով *արդարության սկզբունքը*՝ այն կարող է դառնալ այն *բարի վարքը*, որի շրջանակներում պարտավոր են գործել ինչպես անհատը, այնպես էլ հասարակությունը, պետությունը, ազգը և այլ սոցիալական միավորները:

Բարեվարքության էությունն արդարության սկզբունքով ապրելու մեջ է:

• **Մարդաբանությունը** (անթրոպոլոգիան) գիտություն է, որն ուսումնասիրում է մարդկությանը, մարդկանց վարքը և հասարակություններն անցյալում և ներկայում²²:

Հայագիտական փիլիսոփայական մոտեցմամբ՝ բարեվարքությունը դիտարկվում է ոչ միայն որպես անհատական վարքագծի արտահայտություն, այլև որպես ազգային ինքնության գոյաբանական հենասյուն: Մարդաբանական հարցադրումն այստեղ բացահայտվում է երկակի ձևով. մի կողմից՝ հայ անհատի վարքի դրսևորումն ազգային բարեվարքության համակարգում, մյուս կողմից՝ այդ բարեվարքության ներքին

¹⁹ Տե՛ս Դավիթ Անհաղթ, նշվ.աշխ., էջ 97:

²⁰ Տե՛ս Մ. Բաղրամյան, Նոր տետրակ, որ կոչվում է հորդորակ, թարգմանություն և ծանոթություն Պ. Խաչատրյանի, ԵՊՀ, Եր., 1991, էջ 135:

²¹ Տե՛ս Յոթ մահացու մեղքերն են՝ որկրամոլություն, ծուլություն, բղջախոհություն, հպարտություն, բարկություն, նախանձ, ազահություն:

²² Տե՛ս <https://hy.wikipedia.org/wiki/Մարդաբանություն> (վերջին այցելություն 06.10.2025)

դրսևորումը հայ անհատի մեջ՝ որպես ժառանգված, ներքինացված և գիտակցված արժեքային համակարգ:

Այսինքն՝ հարցն այն է, թե որքանով է հայ մարդն իր վարքով կրում և մարմնավորում նախնիներից ժառանգած արժեհամակարգը, որն ամփոփվում է ավանդույթների, սովորույթների, բարոյական արգելքների ու պարտավորությունների՝ նորմատիվ էթիկայի մեջ: Արդյո՞ք նա իր առօրյայում, իր ընտրություններում պատասխանատվության կրող է՝ որպես այդ արժեհամակարգի լիիրավ մաս, թե՞ ուղղակի կենսաբանական գոյություն ունեցող անհատ է, և որքանով է նա ինքնության խորքում ապրում «իր երամի» բարոյական դիրքորոշմամբ և գիտակցմամբ:

Հետևաբար, ազգային բարեվարքությունը դիտարկվում է ոչ միայն մշակութային, այլ իրավաքաղաքական խնդիր, որն ուղղված է ազգային ինքնության հաստատմանն ու պետականության ամրապնդմանը: Այն՝ որպես «ավերակներից ազատվելու» ուղի, պահանջում է մշտական անդրադարձ՝ հատկապես հայ իրավաքաղաքական-փիլիսոփայությամբ զբաղվելիս:

* * *

Բարեվարքության քաղաքական-փիլիսոփայական հիմքերին անդրադառնալուց հետո ցույց տանք բարեվարքության համակարգի կարևորությունն ու անհրաժեշտությունը պետության իրավաքաղաքական համակարգում:

Բարեվարքությունն ամենից առաջ միջազգային իրավաքաղաքական պահանջ է՝ քաղաքակիրթ ժողովուրդների և ժամանակակից քաղաքական համակարգերի համար: *Միջազգային բարեվարքությունը* կարելի է բնութագրել որպես միջազգային հարաբերություններում բարոյականության, արդարության և օրինականության վրա հիմնված վարքագիծ, որը նպաստում է պետությունների, կազմակերպությունների և ազգերի միջև համագործակցության, վստահության և կայունության պահպանմանը:

Անհրաժեշտություն է առաջանում մշակելու ազգային բարեվարքության էթիկական-նորմատիվ համակարգ, այն վերածելու իրավաչափ մեխանիզմի՝ ապահովելով դրա կիրառությունը պետության թե՛ արտաքին, թե՛ ներքին քաղաքականության մեջ:

Բարեվարքության ազգային համակարգը Ջերեմի Փոփի կողմից առաջարկված հասկացություն է, այն հասարակության և պետության ինստիտուցիոնալ համակարգի և մեխանիզմների համակցություն է, որոնք, միավորվելով, նպաստում են կայուն

զարգացմանը, իրավունքի գերակայությանը և կյանքի որակի բարելավմանը՝ բարեվարքության ամրապնդման միջոցով²³:

Հերևաբար, բարեվարքության համակարգը Հայաստանի Հանրապետությունում ստացել է օրենքի ուժ²⁴, որպես հասարակության ու պետական բոլոր ոլորտների կառավարման օրինաչափություն, որտեղ ներառված են հանրային պաշտոն զբաղեցնողների ու ծառայողների վարքագծի սկզբունքները և դրանից բխող կանոնները:

Հանրության ու հանրային ծառայողների բարեվարքությունը խորապես փոխկապակցված են: Հանրային ծառայողները գալիս են նույն հանրությից, և հենց այդ պատճառով նրանք պարտավոր են գործել նույն ազնվությամբ, պատասխանատվությամբ ու բարոյականությամբ ինչպես միմյանց, այնպես էլ հանրության հանդեպ: Հանրային ծառայողներից պահանջվում է այնպիսի բարեվարքություն, ինչպիսին հանրությունն է ակնկալում, որի միջոցով կարելի է ապահովել Հայաստանի Հանրապետության հանրության բարօրությունը, պետության քաղաքականության, նպատակների արդյունավետ իրագործումը: Սակայն, նույն կերպ հանրությունն էլ պետք է ունենա համապատասխան՝ բարեխիղճ, օրինապահ ու պատասխանատու վերաբերմունք թե՛ պետության, թե՛ նրա կողմից ընդունված բարեվարքության համակարգի նկատմամբ: Միայն այս փոխվստահության և փոխպատասխանատվության միջավայրում է հնարավոր կառուցել արդար, կայուն և բարեկեցիկ հասարակություն:

Բարեվարքության համակարգային սկզբունքները, որոնք են *հանրության ծառայելու գիտակցումը, հավատարմությունը հանրային շահին, բարեկրթությունն ու հարգալիրությունը, բարեխղճությունը և օբյեկտիվությունը*, բխում են ոչ միայն հանրային պաշտոն զբաղեցնողների ու ծառայողների, այլև **Հայաստանի Հանրապետությունում ապրող յուրաքանչյուր քաղաքացու անձնական շահերից:**

Ցանկանալով ընդգծել բարեկեցության և բարեվարքության փոխկապակցվածությունը՝ անհրաժեշտ է գիտակցել, որ բարեվարքությունը՝ որպես ազնվության, պատասխանատվության և հարգանքի հիմք, յուրաքանչյուր քաղաքացու և հանրային ծառայողների վարքի առանցքային ուղղորդիչն է: Հենց բարեվարքության

²³ Տե՛ս https://hy.wiktionary.org/wiki/բարեվարքության_ազգային_համակարգ:

²⁴ Տե՛ս <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=120832> գլուխ 5:

վրա հիմնված հարաբերություններն են ձևավորում վստահության մթնոլորտ, որը նպաստում է հանրային կյանքում արդարության, սոցիալական համերաշխության և, վերջապես, հասարակության ընդհանուր բարեկեցության ամրապնդմանը: Այդ արժեքներին հետևելով՝ հնարավոր է կառուցել պետություն, որտեղ գերակա է ոչ թե անձնական, այլ հանրային շահը:

Անշուշտ, կեցության նյութական մակարդակը որոշվում է նյութատեխնիկական բազայով, արտադրական ներուժով, կապիտալով, ներդրումային հոսքերով և այլ տնտեսական ցուցանիշներով, որոնք արտաքինից ապահովում են անհատի և հասարակության նյութական կայունությունն ու անվտանգությունը, սակայն նրանց մտածողության ձևից, մակարդակից ու բարեվարքությունից է բխում հայրենիքում բարեկեցության *իրական* վիճակը: Միայն այն հասարակությունը, որը զարգացնում է մտածողություն՝ հիմնված պատասխանատվության, փոխհարգանքի և *ազգային ինքնության վրա*, կարող է հասնել լիարժեք և երկարատև բարեկեցության:

- Հանրությանը ծառայելու գիտակցումը սերտորեն կապված է անհատի ինքնագիտակցության հետ: Երբ հասարակական գիտակցությունն ու անհատական ինքնագիտակցությունը ներդաշնակ են, դա դառնում է բարեվարքության և էթիկական հավասարակշռության կարևորագույն նախապայման, երբ անհատի ինքնագիտակցությունը համընկնում է հասարակական գիտակցության մակարդակին, նա հետևում է հասարակական արժեքներին և նորմերին ոչ թե հարկադրաբար, այլ գիտակցաբար՝ որպես իր ներքին համոզմունք: Այդպիսի միջավայրում հասարակական բարոյականությունը դառնում է համահունչ անհատի էթիկական աշխարհընկալմանը, ով դրսևորում է անկեղծ ու բնական վարքագիծ: Հակառակ պարագայում, երբ անհատը ներքին հակասության մեջ է հասարակության կողմից ընդունված բարոյական չափանիշների հետ, բարեվարքությունը վերածվում է արտաքին դրսևորման՝ «երևալու», այլ ոչ թե «լինելու» ձգտման: Այս իրավիճակը խաթարում է հասարակության բարոյական հիմքերը և նվազեցնում վստահությունն անհատի ու հանրության միջև:

Այսպիսով՝ բարեվարք է, երբ մարդն իր *անհատական բարոյական արժեքները* գիտակցաբար նույնացնում է հասարակության ընդհանուր բարոյական համակարգի հետ: Հանրությանը ծառայելու գիտակցումն ինքնագիտակցության բնական շարունակությունն է, երբ անհատը հանրային բարօրությունը վերածում է իր անձնական արժեքի ու առաքելության: Ավելին, երբ հանրային պաշտոն զբաղեցնող

անձանց և ծառայողների ինքնագիտակցությունը ձևավորվում է ազգային տարբեր գործոնների՝ ընտանիքի, կրթության, մշակույթի, պատմական փորձի և ազգային հասարակության ընդհանուր արժեհամակարգի միջավայրում, նրանք ավելի հակված են ազնվության, արդարության և, առհասարակ, հայրենիքին նվիրված կառուցողական մտածողության:

Ազգային ինքնագիտակցության գործոնը ապահովում է հավաքարմությունը հանրային շահին: Հեյնաբար. պետք է մշակել ազգային ռազմավարական ծրագիր՝ հանրային շահի ու անձնական շահի «նույնականացման» մաքսիմալ մոտեցման համար:

- Առանց հանրային շահի՝ անձնական շահ լինել չի կարող, քանի որ այն կորցնում է իր արժեքն ու հիմնավորումը: Հասարակական բարիքն այն հենքն է, որի վրա միայն կարելի է կառուցել կայուն և արդար անհատական բարեկեցություն:

Հանրային շահի դրսևորման բարձրագույն ձևը պետությունն է: Այն ոչ միայն հանրային կամքի ու համաձայնության արդյունք է, այլև դրա պահպանման և իրագործման հիմնական երաշխավորը: Պետության գոյությունն ինքնին հանրային շահի ինստիտուցիոնալ մարմնավորումն է, որի նպատակն է ստեղծել այնպիսի պայմաններ, որտեղ յուրաքանչյուր քաղաքացի կարող է իրացնել իր բոլոր իրավունքները, ներդաշնակել հանրության արժեքների և բարոյական չափանիշների հետ:

Պետությունը ձևավորվում է հանրության անդամների հավաքական կամքով, գործում է հասարակության ընդհանուր բարիքի համար և ապահովում է օրենքի գերակայություն, կարգ ու կանոն, անվտանգություն, սոցիալական արդարություն, տնտեսական կայունություն, գիտության և մշակույթի զարգացում: Միևնույն ժամանակ, պետությունը հիմնական երաշխավորն է անձնական ունեցվածքի, արժեքների և սեփականության պաշտպանության, որոնք անձնական շահի շրջանակում գտնվող հիմնական արժեքներն են, որոնք հաստատվում են պետության օրինական մեխանիզմով՝ այդ թվում՝ պետական կնիքով: Նույն պետական կնիքով պաշտոնապես հաստատվում է անձի ու նրա ընտանիքի կազմի՝ իրեն պատկանելության իրավական կարգավիճակը, որից *դուրս առավել և առաջնային անձնական շահ գոյություն ունենալ չի կարող:*

Հետևաբար, Հայաստանի Հանրապետության յուրաքանչյուր քաղաքացուց պահանջվում է պետական այնպիսի մտածողություն, որը հիմնված կլինի «Հայրենիքը ավերակների չվերածելու» սկզբունքի վրա, հատկապես, պաշտոնեական և ծառայողական պարտականություններ իրականացնողներից պահանջում է, որպեսզի նրանք այս մտածողությամբ հետևեն վարքագծի այն կանոններին, որոնք վերաբերում են նվերներ ընդունելու բացառմանը, ծառայության ընթացքում այլ վճարովի աշխատանքների համատեղմանը, պարտականությունները կատարելիս անձնական և հանրային շահերի տարանջատմանն ու բախմանը:

- **Բարեկրթությունը և հարգալիրությունը՝** լինելով բարեվարքության սկզբունքային պահանջներից մեկը, պետք է ծառայեցնել հայրենիքում արժանապատիվ հարաբերությունների ու կեցության դրսևորմանը: Կրթությունն ու դաստիարակությունը բարեկրթության համակարգում փոխկապակցված և փոխլրացնող երևույթներ են, որոնք յուրաքանչյուր քաղաքացուն տալիս են շրջապատում, սոցիալական միջավայրում իրեն պահելու, վերաբերվելու, մտքերն ու զգացմունքներն արտահայտելու ձևերը, հետևաբար, բարեկիրթ հասարակության մեջ է հնարավոր ապահովել ժողովրդավարական բարձրակարգ իրավաքաղաքական համակարգ: Հանրային պաշտոն զբաղեցնողներից, ծառայողներից ՀՀ օրենքը պահանջում է հասարակական, աշխատանքային հարաբերություններում դրսևորել պաշտոնին վայել վարքագիծ, բարեկիրթ, արժանապատիվ վերաբերմունք աշխատակիցների և բոլորի նկատմամբ:

Անգնահատելի է ազգային դաստիարակության ու կրթության դերն ազգային հանրության նկատմամբ բարեկրթության ու հարգալիրության դրսևորման մեջ: Ազգային հանրության և նրան ծառայողի բարեվարքությունը պետք է լինեն համարժեք, «միմյանց արժանի», այդ երկու կողմերին նույն հարթության վրա դնողը ոչ միայն քաղաքացիական, այլև ազգային դաստիարակությունն ու կրթությունն է, «սիրո և ամոթի»²⁵ զգացողության միևնույն միջավայրն է: Բարեկրթությունը և միմյանց նկատմամբ հարգալիրությունը լիարժեք կարելի է իրականացնել ազգային ինքնության, ազգային արժեքներ ուսուցանող դպրոցների, մշակութային միջավայրում:

- **Բարեխղճությունը որպես բարեվարքության սկզբունք.** օրինական պահանջ է, որը հանրային ծառայողին պարտադրում է դրսևորել ազնիվ և պատասխանատու վարք իր լիազորությունների կատարման ընթացքում: Սա ենթադրում է գործերի ժամանակին

²⁵ Տե՛ս Մ. Խորենացի, Հայոց պատմություն, Եր., 1981, էջ 306:

և արդյունավետ կատարում, հանրային ռեսուրսների խնայողաբար և նպատակային օգտագործում, ինչպես նաև հանրության վստահությանն արժանանալու ձգտում:

Բարեխիղճ՝ նշանակում է իր գործին, պարտականություններին, առօրյա վարքին մոտենալ ազնիվ, լինել մաքուր սրտով ու բարի, արդարամիտ, պարտաճանաչ²⁶, այսինքն՝ անել ամեն ինչ ոչ միայն օրենքի, այլև ներքին խղճի պահանջով, չխաբել, չանտեսել պարտականությունները, չձևացնել, այլ ամեն ինչ անել ճիշտ, ազնիվ ու պատասխանատու ձևով, նույնիսկ այն դեպքում, երբ ոչ ոք չի հետևում:

Բարեխիղճ լինելու օրինական պահանջը ենթադրում է, որ հանրության յուրաքանչյուր քաղաքացի պետք է նույնպես խղճով՝ «սրտի մտք»²⁷, գիտակցի իր պատասխանատվությունն իր երկրի բնական, ֆինանսական, նյութական, արտադրական, տեղեկատվական, մշակութային ռեսուրսների պահպանման գործում՝ ընդունելով դրանք որպես ազգային արժեք և երկրի առաջընթացի գրավական, բարիքի ու զարգացման հիմք, որոնց հետ գործ ունենալիս պետք է անկարգ վարքը զսպի ու վախենա ոչ միայն պետության օրենքով պատժվելուց, այլև հանրային դատապարտումից՝ իմանալով, որ հանրային վստահությունը խաթարելը վնասում է նաև իր իսկ բարեկեցությանը:

Բարեխիղճ հանրության ինքն է ձևավորում իր ապագան՝ գիտակցված ընտրություններով և ակտիվ քաղաքացիական մասնակցությամբ: Նման հանրությամբ պատասխանատվությամբ է մոտենում իր արարքներին՝ գիտակցելով դրանց հետևանքները, պահպանում է իր երկրի օրենքը, համակեցության կանոնները և հոգ է տանում հանրային բարեկեցության մասին՝ հասկանալով, որ սեփական բարեկեցությունը դրա անբաժան մասն է: Այս նույն գիտակցությամբ էլ հանրությամբ պահանջում է բարեխղճություն նաև իր առաջնորդներից՝ հանրային պաշտոններ ու ծառայություններ իրականացնողներից, ովքեր պետք է ընդունեն, որ իրենք կոչված են ոչ միայն օրենքի կատարողներ, այլև հանրությանը, ավելին՝ ազգային հանրությանը ծառայողներ լինելու:

• **Հանրային ծառայության** մասին ՀՀ օրենքում օրյեկտիվությունը՝ որպես բարեվարքության համակարգային սկզբունք, հանրային պաշտոն զբաղեցնողներից,

²⁶ Տե՛ս Ա. Տէր Խաչատուրեան, Հր. Գանգրունի եւ Փարամազ Կ. Տոնիկեան, Հայոց լեզվի նոր բառարան, Պէյրոս, 1968, էջ 69:

²⁷ Տե՛ս Մ. Բաղդամյան, Նոր տեսրակ որ կոչվում է հորդորակ, թարգմ. Պ. Խաչատրյանի, ԵՊՀ, Եր., 1991, էջ 11:

ծառայողներից պահանջում է, որ իրենց լիազորություններն ու պարտականություններն իրականացնելիս դրսևորեն անկողմնակալություն՝ բացառելով որևէ խտրականություն և քաղաքական չեզոքություն:

Հանրային բարեվարքության մեջ օբյեկտիվությունը դրսևորվում է այն ժամանակ, երբ հասարակությունը դատում է ըստ սկզբունքի, ոչ թե մարդու անձից ելնելով՝ նույն սխալի համար քննադատում է թե՛ հարազատին, թե՛ պաշտոնյային: Իշխանությունների հանդեպ դրսևորում է ոչ թե կույր հարգանք կամ կույր ատելություն, այլ տալիս է պատասխանատու, հիմնավորված գնահատական, տեղեկությունն ընդունում է ոչ միամտորեն, այլ՝ ստուգման, վերլուծության հիմքի վրա: Օբյեկտիվությունը հանրության մեջ դրսևորվում է բազմաթիվ ոլորտներում, օրինակ՝ իրավական ոլորտում բոլոր խախտումները, անկախ կատարողից, արժանանում են հանրային անկողմնակալ արձագանքի, քաղաքական ոլորտում հանրությունն ընդունում կամ քննադատում է իշխանության որոշումը ոչ թե կուսակցական պատկանելությունից, այլ բովանդակությունից ելնելով, մշակութային ոլորտում համայնքն ընդունում է ստեղծագործության, նյութական ոլորտում՝ արտադրության բազմազանություն՝ առանց խտրականության, սոցիալական ոլորտում աջակցում է կարիքավորին՝ առանց խավային կամ էթնիկ հիմքով ընտրելու: Հանրային բարեվարքությունը բարձր է, երբ այն հիմնվում է օբյեկտիվ չափանիշների վրա, այլ ոչ թե սուբյեկտիվ վերաբերմունքի վրա: Այդպիսի հանրությամբ վստահությունն ու արդարությունը ձևավորվում են հեշտությամբ, ինչը նպաստում է պետական համակարգի արդյունավետ կառավարմանը:

THE POLITICAL AND PHILOSOPHICAL FOUNDATION OF ETHICS AND THE SYSTEM IN THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF ARMENIA

Melanya Davtyan

Associate Professor of the Department of
General Humanitarian and Socio-Economic
Subjects of the Educational Complex of the
Ministry of Internal Affairs of the Republic
of Armenia, Candidate of Political Sciences

Abstract: The concept of ethics has evolved over millennia, becoming not only a guide for individual behavior but also a cornerstone of public and state systems.

In order to present the ethical system in depth, we first addressed the fundamental philosophical questions that lie at the core of human thought. Based on these foundations, we developed the philosophical inquiries of “Armenian National Ethics”, positioning them as key tenets that reveal the essence of Armenian national thought.

Within this ethical framework, we identified the principle and mechanism of justice, rooted in virtue, without which a functional state system is impossible.

The article aims to reject the mindset of “turning the homeland into ruins.” We connected Armenian National Ethics directly with the Law on Public Service Ethics of the Republic of Armenia, emphasizing the critical importance of maintaining the ethical system and its principles for the effective functioning of a national state structure.

We approached Armenian National Ethics through the most fundamental philosophical questions of thought, developing it up to the normative legal requirements of the Republic of Armenia—once again proving that a system of public ethics is not merely coercive, but an expression of the political consciousness of society and the “thought of the heart,” that is, conscience.

By viewing the state as the highest expression of the public interest, we have redefined it as the primary mechanism for serving personal interest and as a necessary condition for its realization.

The ethical system can function only through the joint and simultaneous engagement of both the public and the public servant.

Keywords- Armenian National ethic, ethical philosophy, Armenian National thought, sensibility, rational thinking, opinion, imagination, virtues, mechanism of justice, principle of justice, Conclusion

ПОЛИТИКО-ФИЛОСОФСКИЕ ОСНОВЫ ЭТИКИ И ЕЕ СИСТЕМА В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ

Меланья Давтян

Доцент кафедры общегуманитарных и
социально-экономических дисциплин
Образовательного комплекса Министерства
внутренних дел Республики Армения,
Кандидат политических наук

Аннотация: Понятие этики эволюционировало на протяжении тысячелетий, превратившись не только в руководство для индивидуального поведения, но и в краеугольный камень общественно-государственных систем. Для того чтобы представить систему этики в её глубине, мы обратились к тем фундаментальным философским вопросам, которые лежат в основе человеческого мышления. Именно на этих основаниях были сформулированы философские вопросы «Армянской национальной этики» как ключевые положения, раскрывающие суть армянской национальной мысли.

В данной системе этики мы выявили принцип и механизм **справедливости**, основанный на **добродетелях**, без которого невозможна полноценная государственная система. Целью статьи стало преодоление мышления, превращающего Родину в руины. Мы напрямую связали Армянскую национальную этику с Законом Республики Армения о профессиональной этике государственных служащих, подчеркнув исключительную важность сохранения этической системы и её принципов для функционирования национальной государственной структуры.

Мы подошли к Армянской национальной этике через наиболее радикальные философские вопросы мышления, развив её до уровня нормативно-правовых требований Республики Армения, ещё раз доказав, что система общественной этики является не только принудительной, но и выражением **политического сознания общества** и «мысли сердца» — **совести**.

Рассматривая государство как высшее выражение общественного интереса, мы определили его как **первичный механизм обслуживания личного интереса** и обязательное условие для его реализации.

Этическая система может функционировать только при совместной и одновременной активности как общества, так и государственного служащего.

Ключевые слова: Армянская национальная этика, философия этики, Армянская национальная мысль, чувствительность, рациональное мышление, мнение, воображение, добродетели, механизм справедливости, принцип справедливости

Գրականության ցանկ

1. Ա. Տէր Խաչատուրեան, Հր. Գանգրունի եւ Փարամազ Կ. Տօնիկեան, Հայոց լեզվի նոր բառարան, Պէյրութ, 1968:
2. Գրիգոր Վարդապետ, Խոսք ճշմարիտ հավատքի և առաքինասեր վարքի մասին, «Գանձասար» Հանդես, Եր., 1992:
3. Դավիթ Անհաղթ, Երկեր, Եր., 1980:
4. Հ. Ալեքսանյան, Ե. Գոլդբերգ, Բարեվարքության եզրույթների բառարան, Եր., «Էդիթ Պրինտ», 2016:
5. Մ. Բաղրամյան, Նոր տեսրակ որ կոչվում է հորդորակ, թարգմանություն և ծանոթություն Պ. Խաչատրյանի, ԵՊՀ, Եր., 1991:
6. Մ. Խորենացի, Հայոց պատմություն, Եր., 1981:
7. Ստ. Մալխասյանց, Հայերեն բացատրական բառարան, հ. 1, ցուցակ 1, Եր., 1944, էջ 366:
8. Պլատոն, Պետություն, հ. 4, Եր., 2017:
9. Վ. Տերոյան, Գիտական և հրապարակախոսական աշխատություններ, Եր., 2006, էջ 31:
https://eftneu.am/files_list/Փիլիսոփայություն-1.pdf
<http://ijevanlib.ysu.am/wp-content/uploads/2017/12/kesoyan.pdf>
<https://hy.wikipedia.org/wiki/Գոյաբանություն>
<https://hy.wiktionary.org/wiki/գնոսեոլոգիա>
<https://hy.wiktionary.org/wiki/բարեվարքություն>
http://publishing.ysu.am/files/History_of_Ancient_Philosophy.pdf, էջ 166:
https://hy.wikipedia.org/wiki/Կատեգորիկ_իմպերատիվ
<https://hy.wikipedia.org/wiki/Արժեքաբանություն>
<https://hy.wikipedia.org/wiki/Մարդաբանություն>
https://hy.wiktionary.org/wiki/բարեվարքության_ազգային_համակարգ
<https://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=120832>, գլուխ 5: